

Ks. Sylwester JAŚKIEWICZ, *Św. Augustyn – poszukiwanie Boga*, Katowice 2012, Księgarnia św. Jacka, ss. 190.

Pytanie o Boga ciągle pozostaje jednym z fundamentów ludzkiej kultury i niezależnie od udzielonych na nie odpowiedzi, wciąż warunkuje jej rozwój. Poszukiwanie Boga, czyli zadawanie sobie pytań o Niego, pozwala bowiem nie tylko na poznanie pewnej prawdy o Nim, lecz także odsłania tajemnicę ludzkiej natury, w którą jest wpisane odniesienie do rzeczywistości wykraczającej ponad to, co przyrodzone i doczesne. Dlatego też św. Augustyn pisze w *Wyznaniach*: „Stworzyłeś nas bowiem jako skierowanych ku Tobie. I niespokojne jest serce nasze, dopóki w Tobie nie spocznie” (1,1). Otwarcie się ludzkiego rozumu na Boga i szukanie Go, poruszane owym podstawowym niepokojem, ukazuje prawdę o człowieku jako istocie poszukującej Boga, a z Nim również własnego szczęścia, oraz odkrywa prawdę o Bogu, który pozwala się znaleźć. Pytanie o naturę i przebieg tego procesu wydaje się być jednym z podstawowych zagadnień dla zrozumienia ich wzajemnej relacji opisanych słowem „religia”.

Stawiając to istotne pytanie i szukając na nie odpowiedzi, ks. Sylwester Jaśkiewicz wybrał na swego przewodnika biskupa Hippony. Jego nauczanie oraz świadectwo życia przedstawiają bowiem św. Augustyna jako człowieka poszukującego oraz zadającego podstawowe pytania o prawdę, dobro i piękno. Jak nikt inny może być więc mistrzem ukazującym zarówno samą drogę poszukiwania, jak i prowadzącym do osiągnięcia jej celu. O ile jednak w badaniach nad myślą biskupa Hippony kwestia prawdy o Bogu i człowieku posiada bardzo obfitą literaturę, o tyle problem samego poszukiwania Boga zajmuje w niej zdecydowanie mniej miejsca. Dlatego też podjęcie tego tematu na gruncie polskim jest jedną z istotnych zalet omawianej książki.

Materiałem źródłowym pracy są liczne dzieła św. Augustyna, do których należą zarówno utwory o charakterze ściśle filozoficznym (np. *Contra academicos*, *De ordine*, *De natura boni*), jak i traktaty teologiczne zawierające pozytywny wykład wiary (np. *De Trinitate*, *De civitate Dei*) lub będące polemiką antyhereetycką (np. *Epistula fundamenti*, *De Genesi contra Manichaeos*), czy też teksty egzegetyczne (np. *Enarrationes in Psalmos*, *De doctrina christiana*) oraz homilie (np. *In Iohannis Evangelium tractatus*) i mowy skierowane do ludu (*Sermones*). Dzieła te pochodzą z różnych okresów życia św. Augustyna oraz poruszają obok zagadnień teoretycznych, również tematykę dotyczącą życia duchowego (np. *Confessiones*, *De opere monachorum*, *De sancta virginitate*). Tak szeroki wachlarz dzieł św. Augustyna sprzyja realizacji jednego z głównych celów książki, jakim jest dla autora przedstawienie problemu poszukiwania Boga w perspektywie historii życia i duchowego rozwoju biskupa Hippony (s. 13). Zaletą pracy jest również umieszczenie myśli Hippończyka w szerszym kontekście przez odwołanie się do innych pisarzy wczesnochrześcijańskich, będących przedstawicielami tradycji wschodniej oraz zachodniej.

Niestety, ks. Jaśkiewicz podaje jedynie polskie tłumaczenia dzieł św. Augustyna oraz innych autorów starożytności chrześcijańskiej, nie dając czytelnikowi możliwości kontaktu z tekstami oryginalnymi. Jest to poważny mankament pracy aspirującej do miana naukowej, gdyż rzetelna analiza myśli biskupa Hippony powinna się opierać głównie na tekście źródłowym, traktując tłumaczenia jako cenną pomoc. Należy jednak zauważyć, że autor przytacza łacińskie określenia ważniejszych dla tematu pracy terminów i krótko je wyjaśnia (np. *competentes*, *catechumenus*, s. 52; *via ad patriam*, s. 71; *scientia*, *sapientia*, s. 86; *cor*, s. 89; *sacramentum*, s. 98; *ordo*, s. 117; *homo spiritalis*, s. 129; *capax Dei*, s. 130; *voluntas*, s. 139; czy też kluczowy dla pracy termin *quaerere Deum*, s. 69). Pomimo to, brakuje w tym opracowaniu istotnych dla podjętego tematu terminów umieszczenia ich w kontekście dzieł św. Augustyna, gdyż ks. Jaśkiewicz niekiedy wyjaśnia je, odwołując się jedynie do haseł encyklopedycznych (np. pojęcie *invenire*, s. 70; *cor*, s. 89), lub też niektóre pomija zupełnie (np. „niedosyt”, s. 78, czy też *inquietum cor*, które jest jednym z istotnych elementów procesu poszukiwania Boga).

Niewątpliwą zaletą pracy jest osadzenie przeprowadzonych analiz w literaturze przedmiotu zarówno polskiej, jak i przede wszystkim obcojęzycznej (s. 184-190). Autor odwołuje się wielokrotnie do opracowań zajmujących się wprost analizą procesu poszukiwania Boga przez człowieka w myśli św. Augustyna, korzystając z wyników badań takich autorów, jak: A. Genovese (*La ricerca di Dio. Il Cantico dei cantici e le Confessioni*, „Rivista di Vita Spirituale” 55(2001), s. 685-696), S. Katz (*Cercare – trovare*, w: „Agostino Dizionario Enciclopedico”, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, s. 360-361), M. G. Mara (*La ricerca di Dio in Agostino*, „Parola Spirito e Vita” 35(1997), s. 223-237). Jednocześnie ukazuje omawiany proces w szerszym kontekście patrystycznym, odsyłając czytelnika do opracowań C. Nocego (*La ricerca di Dio in Origene*, „Parola Spirito e Vita” 35(1997), s. 207-221), czy też L. Regnaulta (*La ricerca di Dio nei Padri del deserto*, „Parola Spirito e Vita” 35(1997), s. 195-206) oraz G. Turbessiego (*Cercare Dio. Nell'ebraismo, nel mondo greco, nella patristica*, Roma 1980). Autor, wyjaśniając znaczenie podstawowych dla biskupa Hippony pojęć, obficie korzysta także z wyników prac nad terminologią augustyńską zamieszczonych przede wszystkim w opracowaniach encyklopedycznych (np. „Agostino Dizionario Enciclopedico”, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, „Augustinus-Lexicon”, hrsg. C. Mayer et al., red. K.H. Chelius – A.E.J. Grote, Basel – Stuttgart 1996-2002), a prowadzonych m.in. przez: I. Bocheta (*Cuore (cor)*, w: „Agostino Dizionario Enciclopedico”, s. 524-534), D. Dideberga (*Dilectio*, w: „Augustinus-Lexicon”, s. 435-453), E. TeSelle'a (*Fede*, w: „Agostino Dizionario Enciclopedico”, s. 713-718) lub A. Pollastriego (*Gesù Cristo nel pensiero di s. Agostino*, w: „Dizionario di Spiritualità Biblico-Patristica”, v. 25. *Gesù Cristo nei Padri della Chiesa*, Roma 2000, s. 183-197). Ogrom bibliografii dotyczącej nauczania św. Augustyna uniemożliwia wyczerpanie dostępnej literatury, skłaniając tym samym do wyboru potrzebnych

opracowań. Pomimo to, dla omawianej pracy ks. Jaśkiewicza na pewno wartościowe byłoby odniesienie się również do pozycji, których w książce zabrakło, np. do prac M. Ruggeniniego (*Quaerere Deum. La ricerca di Dio e la comprensione della fede in Agostino*, w: *Agostino e il destino dell'Occidente*, red. L. Perissinotto, Carocci, Roma 2000, s. 21-45) oraz do polskojęzycznych opracowań T. Kołosowskiego (*Droga św. Augustyna do wiary*, „Seminare” 10(1994), s. 177-190) lub P. C. Śliwowskiego, (*Droga św. Augustyna do wiary w świetle jego „Wyznań”*, „Collectanea Theologica” 65(1995) nr 3, s. 140-145).

Książka została podzielona na sześć rozdziałów. Pierwszy, pt. *Poszukiwanie Boga w pierwszych wiekach Kościoła* (ss. 15-28), jest wprowadzeniem w klimat pierwszych wspólnot chrześcijańskich, charakteryzujący się intensywnym oczekiwaniem na rychły powrót Chrystusa, połączonym z przekonaniem, że nastąpi on już niebawem, oraz żarliwą wiarą w Niego, która niejednokrotnie prowadzi do męczeństwa. Świadectwo wiary wymagało również jej obrony i uzasadnienia w konfrontacji z kulturą pogańską, przyczyniając się tym samym do pogłębienia chrześcijańskiej nauki o Bogu. Poszukiwanie Go – jak zauważa ks. Jaśkiewicz – nie może jednak ograniczać się tylko do wymiaru intelektualnego, lecz musi obejmować całego człowieka i dlatego przybiera ono również formę życia ascetycznego w samotności lub we wspólnocie. U podstaw tych sposobów przeżywania wiary znajduje się nie tyle doktryna, ile osoba Jezusa Chrystusa oraz gorące pragnienie poznania Go i spotkania się z Nim. Ono też było w sercu św. Augustyna.

Drugi rozdział, zatytułowany *Augustyn – człowiek poszukujący* (ss. 29-67), ukazuje proces poszukiwania i odnajdywania Boga w życiu biskupa Hippony. Autor, przedstawiając niektóre wątki biograficzne św. Augustyna, ukazuje jego życie jako proces zmierzania ku Temu, którego ukochało niespokojne serce autora *Wyznań*. Niewątpliwym atutem pracy jest fakt, że ks. Jaśkiewicz nie kończy swej prezentacji na momencie nawrócenia swego bohatera, lecz prowadzi czytelnika przez całe jego życie. Poszukiwanie Boga nie zakończyło się bowiem w momencie niezwykłego dotknięcia go przez Boga, lecz było jedynie początkiem przygody, posiadającej swoje odmienne etapy i trwającej do końca jego ziemskiego życia. Nawrócenie św. Augustyna to jednak nie tylko odnalezienie Boga i prawdy o Nim, lecz przede wszystkim pojednanie z Kościołem. To bowiem dystans wobec Kościoła i przekonanie o niemożności znalezienia w nim prawdy sprawiał, że szukał on Boga w filozofii i manicheizmie. Ten wątek, istotny dla procesu poszukiwania i odnajdywania Boga w Kościele (ważny szczególnie w polemikach antyheretyckich oraz dla późniejszej nauki Hipponczyka o *totus Christus*), nie został jednak rozwinięty, lecz jedynie wspomniany (s. 55). Autor przywołuje przecież wypowiedź Benedykta XVI, w której papież nazywa wybór św. Augustyna na kapłana jako jego drugie nawrócenie, gdyż odtąd nie mógł już oddawać się jedynie kontemplacji, lecz musiał żyć z Chrystusem dla innych.

Można lepiej zrozumieć drugie nawrócenie, jeśli to pierwsze zobaczy się również w perspektywie eklezjologicznej.

Rozdział trzeci, pt. *Natura poszukiwania* (ss. 69-112), jest próbą ukazania istotnych cech procesu poszukiwania Boga i dlatego wydaje się być kluczowym dla całej książki. Autor, referując myśl biskupa Hippony, podkreśla prymat działania Boga, gdyż poszukiwanie Go przez człowieka jest możliwe dlatego, że Bóg pierwszy odnalazł zagubionego człowieka, a przez Wcielenie swego Syna umożliwił mu przystęp do siebie. Już zatem samo poszukiwanie Boga jest łaską i wyrazem przychylności Boga pozwalającego się znaleźć. Właściwym polem tego procesu jest dla św. Augustyna przestrzeń ludzkiej duszy, w której odnajduje on ślady Bożej obecności. Ksiądz Jaśkiewicz charakteryzując owo poszukiwanie, wskazuje na konieczność wiary opartej na autorytecie Chrystusa i głoszonej przez Kościół oraz pragnienia głębszego poznania Boga, które przybiera postać konkretnego zaangażowania ludzkiej woli w postaci wysiłku poznawania Boga, dobrych uczynków, ascezy i modlitwy. Podkreśla również, że trud nieustannego poszukiwania jest równoważony przez radość i ufność rodzące się w sercu człowieka, potrafiącego zachwycić się śladami Boga, które w sobie i wokół siebie odnajduje.

Rozdział ten, obok poprawnej analizy nauczania św. Augustyna, zawiera również szereg cennych myśli autora, takich jak: podkreślenie roli autorytetu Kościoła dla wiary chrześcijanina; przypomnienie, że poznanie Boga polega przede wszystkim na doświadczeniu i spotkaniu z Nim, a nie tylko na teoretycznej wiedzy o Nim; czy też spostrzeżenie, iż natura ludzka nie jest opisywana przez biskupa Hippony jako byt sam w sobie, lecz w konstytuującej ją relacji do Boga. Niemniej jednak w tych analizach widoczny jest brak szerszego odniesienia się do podstawowego w tym temacie dzieła św. Augustyna, do *De Trinitate*. Podobnie w opisie zjawiska oświecenia Bożego oraz roli idei wewnętrznego nauczyciela w poznawaniu Boga autor nie odwołuje się do dialogu *De magistro*, który tę myśl najlepiej przedstawia.

Kolejne rozdziały omawianej książki to odkrywanie trzech przestrzeni poszukiwania Boga oraz szersza analiza wymienionych wcześniej elementów poszukiwania. Rozdział czwarty, pt. *Poszukiwanie Boga w rzeczach widzialnych i cielesnych – in rebus visibilibus et corporalibus* (ss. 113-127), jest niewątpliwie wartościową częścią analizowanej pracy. Ksiądz Jaśkiewicz ukazuje bowiem obecną w dziełach Hipponczyka, lecz niestety często zapomnianą i niedocenianą w badaniach jego nauczania, ideę o śladach Boga istniejących w stworzeniu i o możliwości poznania Go przez porządek, piękno stworzonego świata. Świat przyrody prowadzi bowiem do Boga.

Rozdział piąty, pt. *Poszukiwanie w sobie – in anima mea* (ss. 129-152), jest z kolei omówieniem podstawowej dla św. Augustyna prawdy o obrazie Boga w ludzkiej duszy oraz roli rozumu i woli w poszukiwaniu tego, co Boskie. Ważną pomocą w poszukiwaniu Boga są również cnoty, wśród których ks. Jaśkiewicz

podkreśla rolę wiary, nadziei i miłości. Pozwalają one na bezpieczne podążanie ku Bogu. Szczególną rolę odgrywa tutaj miłość, której siła pogłębia poznanie Boga i utrzymuje pragnienie znalezienia Go. Jest więc ona wewnętrzną mocą wznoszącą człowieka ku Bogu.

Poszukiwanie Boga jest w istocie odkrywaniem Jego obecności we wnętrzu człowieka. Święty Augustyn podkreśla jednak, że zmienna ludzka dusza nie może objąć Nieskończonego. Z tego powodu konieczne jest wyjście ponad siebie, by znaleźć genezę tych wiecznych prawd, które człowiek odkrywa w sobie, choć wie, że to nie on jest ich źródłem. Rozważania te są przedmiotem szóstego rozdziału pt. *Poszukiwanie ponad sobą – super animam meam* (ss. 153-177). Ksiądz Jaśkiewicz zauważa, że człowiek podążając za prawdą, dobrem, pięknem, szczęściem i miłością, wykracza ponad siebie ku Temu, który jest Prawdą, Dobrem, Pięknem, Szczęśliwością i Miłością. Wobec tych analiz znów jednak można postawić zarzut o braku odniesień do istotnych dla omawianych kwestii tekstów św. Augustyna. Autor bowiem chociaż przywołuje *De Trinitate*, to jednak w sposób niewystarczający, a ich dobór nie zawsze jest trafny i reprezentatywny (np. s. 156), chociaż przy omawianiu kwestii miłości odsyła do licznych cytatów z tego podstawowego dzieła biskupa Hippony (s. 165-167). Analogiczne uwagi można zastosować w innych przypadkach, np. w prezentacji teorii iluminacji (s. 155). W omawianym tekście zdarzają się również nieprecyzyjne sformułowania, które mogą budzić wątpliwości. Ksiądz Jaśkiewicz pisze np.: „Bóg, który jako Prawda objawia się człowiekowi, także do niego przemawia, stając się Logosem, Słowem Bożym” (s. 154), co sugeruje jakąś zmianę w Synu Bożym, który jest Odwiecznym Słowem Bożym niezależnie od tego, czy objawia się człowiekowi.

Problematyka przedstawiona w zaprezentowanej książce jest jednak wciąż aktualna i interesująca nie tylko dla wąskiej grupy specjalistów, lecz również dla szerokiego kręgu czytelników, którzy pragną zapoznać się z myślą św. Augustyna oraz obrać go za przewodnika w poszukiwaniu Boga. Chociaż więc praca ks. Jaśkiewicza nie jest wyczerpującym opracowaniem podjętego tematu, to jednak jako wprowadzenie w myśl biskupa Hippony oraz zachęta do dalszego studiowania jego nauczania spełnia doskonale swoją funkcję i jako taka jest godna polecenia.

Ks. Mariusz Terka